

ادبیات داستانی جنگ در ایران

محمّد مهدی

عضو هیئت علمی گروه پژوهشی زبان و ادبیات فارسی

جهاد دانشگاهی

پژوهشگاه

علوم انسانی و مطالعات اجتماعی

سرشناسه: سعیدی، مهدی ۱۳۵۶ -

عنوان و نام پدیدآور: ادبیات داستانی جنگ در ایران / مهدی سعیدی؛ ویراستار ادبی سیده نرگس رضایی
مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، ۱۳۹۵. مشخصات ظاهری: ۳۹۲ ص.

فروست: جستارهایی در ادبیات معاصر شابک: ۵-۱۵-۷۱۷۲-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا یادداشت: کتابنامه یادداشت: نمایه

موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۶۷-۱۳۵۹ - داستان - تاریخ و نقد

Iran- Iraq war 1980-1988 - fiction - History and criticism

موضوع: جنگ ایران و عراق ۱۳۶۷-۱۳۵۹ - ادبیات و جنگ

موضوع: داستان‌های فارسی - قرن ۱۴ - تاریخ و نقد

Persian fiction - 20th century - History and criticism

موضوع: نثر فارسی - قرن ۱۴ - تاریخ و نقد

شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

رده یونیسکو: ۴۱۳۹۵/الف/ص ۳۸۶۹ PIR

ردیف ملی: ۸۶۳/۶۲۰۹

شماره ثبت‌شناسی ملی: ۴۲۷۰۴۱۴

ادبیات داستانی جنگ در ایران

نویسنده: مهدی سعیدی

ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

ویراستار ادبی: سیده نرگس رضایی

چاپ اول: بهار ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۲۴۰۰۰ تومان

حق چاپ و نشر محفوظ است

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه،

خیابان نظری، شماره ۴۷

تلفن: ۲-۶۶۴۹۷۵۶۱ و ۵-۶۶۸۵۱۵۹۳

دورنگار: ۶۶۴۹۲۱۲۹

E-mail: info@ihss.ac.ir

www.ihss.ac.ir

فهرست

۹	محل پژوهشگاه
۱۱	پیشگفتار
	فصل اول: ادبیات و جنگ
۱۵	تعریف جنگ و ادبیات جنگ
۱۵	۱. جنگ
۱۷	۲. ادبیات جنگ
۲۳	پیشینه ادبیات جنگ
۲۳	۱. ادبیات جنگ در دنیا
۲۴	۲. ادبیات جنگ در ایران
۲۵	پیشینه و جامعه آماری پژوهش
۲۵	۱. پیشینه پژوهش در باب ادبیات جنگ
۲۷	۲. جامعه آماری و جامعه نمونه پژوهش
۲۸	شیوه پژوهش

فصل دوم؛ داستان‌های زمان جنگ

۳۳	۱. رمان‌ها
۳۳	زمین سوخته (احمد محمود)
۵۲	عروج (ناصر ایرانی)
۶۱	نخل‌های بی‌سر (قاسمعلی فراست)
۶۹	باغ بدر (محسن مخملباف)
۸۳	داستان ۶۲ (اسماعیل فصیح)
۱۰۰	۱. داستان‌های کوتاه
۱۰۰	ضرب چشمی تو (سیدمهدی شجاعی)
۱۰۱	۱. «ضرب چشمی تو»
۱۰۳	۲. «دیدار من»
۱۰۵	دو کبوتر، دو پنجره، یک پراز (سیدمهدی شجاعی)
۱۰۵	۱. «دو کبوتر، دو پنجره، یک پراز»
۱۰۸	۲. «راز دو آینه»
۱۰۹	۳. داستان‌های دیگر این مجموعه
۱۱۱	«زنیورک» (اسماعیل عرب‌خوئی)
۱۱۶	«پرستوها» (فریدون عموزاده‌خلیلی)

فصل سوم؛ داستان‌های پس از جنگ

۱۲۱	۱. رمان‌ها
۱۲۱	محاق (منصور کوشان)
۱۳۱	ریشه در اعماق (ابراهیم حسینی)
۱۳۸	گلاب‌خانم (قاسمعلی فراست)
۱۴۷	دوشنبه‌های آبی ماه (محمد رضا کاتب)
۱۵۵	سفر به گرای ۲۷۰ درجه (احمد دهقان)

- ۱۶۶ گنجشک‌ها بهشت را می‌فهمند (حسن بن عامری)
- ۱۹۷ در شعله‌های آب (سیدمرتضی مردیها)
- ۲۰۵ کودکی‌های زمین (جمشید خانیان)
- ۲۱۶ باغ تلو (مجید قیصری)
- ۲۲۸ شطرنج با ماشین قیامت (حسیب احمدزاده)
- ۲۴۳ عقرب روی پله‌های راه آهن... (حسین مرتضائیان آبکنار)
- ۲۵۴ ۲. داستان‌های کوتاه
- ۲۵۴ از آن مکان (قاضی ربیحاوی)
- ۲۵۷ ۱. «زخم»
- ۲۵۸ ۲. «گلدان»
- ۲۵۸ ۳. «نری در بین اه»
- ۲۶۰ ۴. «حفره»
- ۲۶۲ «اتاق پر غبار» (اصغر بداللو)
- ۲۶۸ «فال خون» (داوود غفارزادگان)
- ۲۷۷ «مونس مادر اسفندیار» (امیرحسین پیر)
- ۲۸۲ «داستان رحمان» (حسین مرتضائیان آبکنار)
- ۲۹۸ فعلا اسم ندارد (احمد غلامی)
- ۳۰۰ ۱. «در امتداد پل»
- ۳۰۲ ۲. «دو رفیق؟»
- ۳۰۳ ۳. «دشمن ما»
- ۳۰۵ ۴. «پوتین‌های يك نعل»
- ۳۰۶ ۵. «آرامش انگلیسی»
- ۳۰۹ ۶. «تو میگی من اونو کشتم؟»
- ۳۱۰ ۷. «طاقت حرف راستو داری؟»
- ۳۱۳ سرپیچی از پیچ‌های هزارچم (محمد بکایی)
- ۳۱۵ ۱. «پروانه»
- ۳۱۷ ۲. «روز دوازدهم»
- ۳۱۹ ۳. «پشت تپه»

- ۳۲۱ ۴. «صدایی که فرمان‌ها داده بود»
- ۳۲۳ من قاتل پسران هستم (احمد دهقان)
- ۳۲۷ ۱. «بلدرچین»
- ۳۲۸ ۲. «قنبر»
- ۳۳۱ ۳. «بلیت»
- ۳۳۲ ۴. «پری دریایی»
- ۳۳۳ ۵. «من قاتل پسران هستم»
- ۳۳۵ ۶. «بازگشت»

فصل چهارم: ترسیم رویکردها

- ۳۳۹ تقسیم‌بندی‌های ادبیات جنگ
- ۳۴۳ ۱. رویکرد نخست: داستان‌های ارزش‌محور
- ۳۶۲ ۲. رویکرد دوم: داستان‌های جامعه‌محور
- ۳۶۵ ۳. رویکرد سوم: داستان‌های انتقادی
- ۳۷۰ ۴. رویکرد چهارم: داستان‌های انسان‌محور
- ۳۷۹ منابع
- ۳۸۵ نمایه‌ها
- ۳۸۵ ۱. نمایه نام‌ها
- ۳۸۸ ۲. نمایه کتاب‌ها، مقالات و داستان‌ها
- ۳۹۲ ۳. نمایه موضوعی

سخن پژوهشگاه

گروه پژوهشی زبان و ادبیات فارسی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی - بهاد دانشگاهی بیش از یک دهه است که پژوهش‌های گسترده و مستمری در حوزه ادبیات داستانی معاصر انجام داده است. این پژوهش‌ها، چه در قالب شبکه برنامه‌های مناسبات و پیوسته و چه در قالب طرح‌های مستقل، بر تحلیل جریان‌های داستان‌نویسی معاصر و شناخت ریشه‌ها و زمینه‌های بومی و غیربومی آن متمرکز بوده است.

در میان این پژوهش‌ها، دو طرح مستقل نیز به تحلیل ادبیات داستانی جنگ اختصاص یافته که در آنها هم جریان‌شناسی و هم تحلیل روایی مدنظر بوده است. کتاب *ادبیات داستانی جنگ در ایران*، جدا از *ادبیات مستقل خود*، بخشی از این دو طرح پژوهشی است که به تحلیل جریان‌شناسی ادبیات داستانی جنگ پرداخته است و اکنون ذیل مجموعه «جستارهایی بر ادبیات معاصر» منتشر می‌شود.

از نویسندگان معزز، اعضای محترم شورای علمی گروه پژوهشی زبان و ادبیات فارسی، رئیس محترم پژوهشکده علوم انسانی و اعضای محترم شورای انتشارات پژوهشگاه که در انتشار این کتاب منشأ اثر بوده‌اند قدردانی می‌شود. از اداره انتشارات و ترویج یافته‌های پژوهشی و نشر آثار علمی، به ویژه جناب آقای سیدابوالفضل موسویان (مدیر) و جناب آقای رضا صدیقی (کارشناس) که در چاپ اثر تلاش‌های درخوری انجام داده‌اند نیز سپاسگزاریم.

امید است نشر این کتاب بتواند به گسترش پژوهش‌ها در ادبیات معاصر به ویژه درباره ادبیات داستانی جنگ و دفاع مقدس کمک کند و به تعمیق دریافت‌ها از روند دگرگونی و دگردیسی فرهنگی و جریان‌های ادبی ایران معاصر به سوی کمال مطلوب یاری برساند.

پژوهشگاه در نظر دارد با چاپ و انتشار تدریجی یافته‌های پژوهشی گروه زبان و ادبیات فارسی در مجموعه «جستارهایی در ادبیات معاصر»، بخشی از سالت خود را در شناسایی مسائل امروز ادبیات معاصر انجام دهد.

پژوهشگاه علوم انسانی و

مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

بهار ۱۳۹۵

تو مگو همه به جنگ‌اند و ز صلح من چه آید
تو یکی نه‌ای، هزاری، تو چراغ خود برافروز

پیش‌گفتار

تحولات سیاسی و اجتماعی، سبب تغییر در سبک‌های ادبی و هنری می‌شود. پدیده جنگ نیز عامل حرکت، تحول، تغییر و زایش در فرهنگ، زبان، سنت و باورها است و در سبک ادبی و هنری نویسندگان و هنرمندان اثرگذار است. در سال ۱۳۵۹ با شروع جنگ، مسئله جنگ در ادبیات داستانی توجه شد و پرداختن به آن و تبعات اجتماعی، انسانی، سیاسی و اقتصادی‌اش راه‌های نوینی را پیش پای نویسندگان قرار داد و جنگ به بخش از تاریخ معاصر ایران است، در ادبیات جلوه ویژه‌ای یافت. چرایی نوشتن از جنگ، موجب چگونگی نوشتن درباره آن شد و بنابر نگاهی که نویسندگان به آن، موضوع و پیامدهای آن داشتند، جریان‌ها و رویکردهای متفاوتی در داستان‌نویسی جنگ پدید آمد. مسئله اصلی این کتاب، توصیف، تحلیل و نقد ادبیات داستانی جنگ و ترسیم رویکردها و به دست دادن جریان‌های عمده ادبیات داستانی جنگ است. در فصل نخست، تعریف جنگ و ادبیات جنگ و کلیاتی درباره پژوهش آمده است. فصل دوم و سوم، شامل نقد و تحلیل رمان‌ها و داستان‌های کوتاه است. در فصل چهارم بر اساس نقد و تحلیل‌های دو فصل پیش، رویکردهای عمده ادبیات داستانی جنگ ترسیم شده است. فصل چهارم به گونه‌ای غنایی از کل کتاب است و در شمایی توصیفی - تحلیلی به نگاه‌ها و جریان‌های گونه‌گون داستان‌نویسی جنگ پرداخته است.

بخشی از این کتاب، نتیجه دو طرح پژوهشی است که در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی انجام شده است. پیش از این بخش‌هایی از آن هم در قالب مقاله‌هایی منتشر شده است. از جمله مقاله «رویکردهای عمده ادبیات داستانی جنگ» که در سال ۱۳۸۵ منتشر شده و این کتاب گسترش همان مقاله نیز می‌تواند تلقی شود. مقاله مورد نظر مبنای پژوهش‌های متعدد (از جمله مقاله‌ها، طرح‌های پژوهشی و پایان‌نامه‌های دانشجویی) بوده است. امیدوارم این کتاب نیز بتواند جایگاهی درخور در میان پژوهش‌های ادبیات داستانی جنگ بیابد.

از استادان برجسته و اعضای شورای علمی گروه زبان و ادبیات فارسی (آقایان دکتر سیدعلی قبادی، دکتر سعید بزرگ‌بیگدلی، دکتر علی اکبر کیوانفر، دکتر ناصر نیکویست، دکتر مصطفی گرجی و خانم‌ها دکتر مریم صادقی‌گیوی و دکتر زینب صابریور) که از راهنمایی‌ها و مشاوره‌های ارزنده‌شان بهره‌مند بوده‌ام، سپاسگزارم. این کار اگر نه می‌شد، وامدار نظیر نیک و شاگردی محضر ایشان است. خانم‌ها دکتر سیده نرگس رضایی، زهرا شیرازی و آقایان دکتر علیرضا صدیقی، یعقوب زارع ندیکم و علی علیمراد در به سامان رسیدن این پژوهش، همکاری کرده‌اند؛ از ایشان نیز سپاسگزارم. حسن نظر و مدد خانم مهتاب اُستادی نیز همراه بنده بوده است؛ ایشان، متن را خواندند و نکته‌های بسیاری را یادآور شده‌اند.

عنایت مسئولان پژوهشگاه، سبب‌ساز نشر این کتاب است. از آنها، به ویژه جناب آقای دکتر خسرو قبادی سرپرست گرامی پژوهشگاه و مدیر محترم انتشارات جناب آقای سیدابوالفضل موسویان و همکارشان آقای رضا صدیقی نیز قدردانی می‌کنم.

مهدی سعیدی

اردیبهشت ۱۳۹۵